

Druga bitka kod Mantineje

Vladimir Posavec

Privatna klasična gimnazija, Zagreb

Najveća bitka među grčkim polisima na tlu europske Grčke vodila se 4. srpnja 362. g. pr. Kr. i predstavljala je svojevrsnu kulminaciju dugog razdoblja sukoba između Grka, sukoba čiji se korijeni naziru već u posljednjim godinama grčko-perzijskih ratova. Vjerojatno na približno istome mjestu na Peloponezu, u blizini malenoga grada Mantineje, vodila se 418. g. pr. Kr. u Peloponeskom ratu još jedna bitka između suprotstavljenih grčkih polisa. Stoga je ta bitka poznata i kao Prva bitka kod Mantineje.

Ni iz ratova s Perzijom ni iz Peloponeskog rata, koji je zauvijek uništio njihovo blagostanje, Grci, na žalost, nisu izvukli nikakvu pouku. Grčki su se polisi nastavili međusobno iscrpljivati stalnim sukobima i sklapanjima kratkotrajnih vojno-političkih savezništava, saveza koji bi se praktički već sutradan razvrgavali da bi se ubrzo potom sklapali novi.

Politička je situacija europske Grčke u prvoj polovici IV. st. pr. Kr. bila vrlo složena. Iako je pobjedom u Peloponeskom ratu zadržala položaj vodeće vojne sile među grčkim polisima, Sparta uistinu više nije bila ona nekadašnja nepobjediva snaga. Proces društvenog raslojavanja u Sparti imao je za posljedicu sve manji broj Spartijata, punopravnih stanovnika koji su činili osnovu spartanske vojne sile. Poginule je Spartijate u stvari bilo nemoguće nadoknaditi, a spartanski poraz kod Leuktre 371. g. pr. Kr. pokazao je da Spartanci nisu nepobjedivi ni kad su brojčano nadmoćni. Porazom kod Leuktre spartanska je hegemonija u Grčkoj zauvijek okončana. I druga nekadašnja gospodarska i politička sila, Atena, bila je također samo sjena nekadašnje snage.

Na putu stvaranja nove hegemonije među grčkim polisima u to doba nalazila se Teba predvođena vrsnim strategom Epaminondom. No, kako se uskoro pokazalo, tebanski je uspon ovisio o sposobnostima jednoga čovjeka. Epaminondinom pogibijom na bojištu kod Mantineje zauvijek je propao i tebanski pokušaj uspona do vodeće sile u Grčkoj.

Epaminondina je politika bila usmjerena daljnjem slabljenju Sparte i jačanju tebanskog utjecaja na Peloponezu. Tome je trebalo poslužiti osnivanje takozvanog Arkadijskog saveza ili lige, saveza gradova središnjeg Peloponeza. Sparta je na tebansku provokaciju odgovorila savezništvom s Elidanima, koji su otprije imali nerazriješene granične nesuglasice s Arkadanima. No, konkretni je povod Bitki kod Mantineje, do koje je ubrzo došlo, bio napad Arkadana i osvajanje Zeusova svetišta u Olimpiji popraćeno pljačkom, nakon čega je Mantineja, dotadašnja čla-

nica, istupila iz saveza. Uslijedio je zajednički napad Mantineje, Sparte i Elide na Arkadijski savez i Teba je morala vojno reagirati slanjem vojske na Peloponez. U tim je trenucima, strahujući od daljnjeg jačanja Tebe, reagirala i Atena stupivši u savez sa Spartancima, Eliđanima i Mantinejcima. Dok je Epaminonda vodio vojsci Tebanaca i njihovih saveznika na Peloponez, atenski je kontingent poslan na Peloponez morskim putem kako bi se izbjegao mogući atenski sukob s tebanskim snagama. Obje su se savezničke vojske na kraju susrele kod Mantineje.

Najraniji je literarni izvor za Drugu bitku kod Mantineje Ksenofont Atenjanin, a o njoj pišu još i Diodor Sikulski, te vrlo kratko i kasniji rimski biograf Kornelije Nepot u kratkom životopisu Epaminonde.

Ksenofont je suvremenik bitke, a u redovima atenskog kontingenta kao konjanik borio se i poginuo njegov sin Gril. Bitka kod Mantineje posljednji je događaj opisan u njegovoj *Helenskoj povijesti* i njime Ksenofont završava svoje historiografsko djelo. No, unatoč jasnom opisu zbivanja na bojištu, Ksenofont ne iznosi nikakve brojčane podatke o sukobljenima snagama, kao ni raspored saveznika u bojnom poretku na obje strane. Iz njegova prikaza jasno je pak da je presudni događaj bitke bila Epaminondina smrt, u čemu se slažu i ostali autori. Diodor je u opisu bitke mnogo opširniji, a za razliku od Ksenofonta detaljno opisuje i bojni poredak obiju savezničkih vojski.

Nekoliko je razloga zbog kojih Bitku kod Mantineje treba izdvojiti kao važnu. Ponajprije, to je bio najveći sukob hoplita na grčkome tlu. Ne manje važno, kod Mantineje u sastavu sukobljenih strana borila se skoro cijela Grčka. I potom, na kraju, posljedice bitke bile su dalekosežne. Tebanska hegemonija, još u fazi uspostave, Epaminondinom pogibijom propala je bez mogućnosti da prevlast u razjedinjenoj Grčkoj preuzme neki drugi polis. To je novoj sili koja se radala na sjeveru, Makedoniji pod vodstvom Filipa II, omogućilo širenje i jačanje utjecaja u Grčkoj. Sam je Filip kao mladić neko vrijeme proveo u Tebi kao talac i imao mogućnosti upoznati se s inovativnom Epaminondinom taktikom uporabe falange i konjaništva. Kasnije Filipove inovacije u tom smislu pokazat će se u njegovoj konačnoj pobjedi nad grčkim polisima kod Heroneje 338. g. pr. Kr. Što se pak povijesti ratne taktike tiče, Mantinejska je bitka prvi primjer korištenja taktičke pričuve tijekom bitke koju je činio dio eliđanskih konjanika.

Glavni je cilj tebanskog vojnog pohoda na Peloponez bio zauzimanje Mantineje i njezino vraćanje u Arkadijski savez. Nije moguće ni potvrditi niti opovrći mišljenje da je Epaminonda možda želio izbjeci sukob većih razmjera računajući da će već sama nazočnost jakih snaga Tebe i njezinih saveznika na Peloponezu odvratiti Spartu od djelovanja, ali njegova se očekivanja nisu ostvarila. Reagirala je žurno i Atena koja je strahovala od daljnjeg jačanja tebanskog utjecaja na Peloponezu, a nije zanemariva ni činjenica da su nakon atenskog poraza u Peloponeskom ratu Tebanci zahtijevali da se Atena razori, a njezini građani prodaju u roblje, čemu se tada oštro usprotivila Sparta.

Kako je od samog početka bilo jasno da je glavni Epaminondin cilj upravo Mantineja, koja je zatražila pomoć Sparte, Atene, Ahaje i još nekih gradova Arkadije, tamo se koncentrirala glavnina savezničkih snaga predvođenih Spartancima. Epaminonda je kao svoju bazu odabrao grad Tegeju, a na tebanskoj strani bili su beotijski gradovi, Tesalci, Eubejci, Argivci i još neki od Peloponežana.¹ Prije odlučnog sukoba Epaminonda je iskušao nekoliko taktičkih poteza, poput zauzimanja nebranjene Sparte, koji su redom završili neuspjehom, te se na kraju morao upustiti u bitku. Prema Ksenofontu, Epaminonda je „zbog pohoda na Peloponez snosio krivnju za to što su se Lakedemonjani, Arkađani, Ahejci, Eliđani i Atenjani međusobno udružili. Iz tih mu se razloga učinilo da neće moći proći pored neprijatelja bez borbe; računao je kako bi se pobjedom iskupio za sve prethodne događaje, dok bi smrt bila častan kraj za čovjeka koji je pokušavao svojoj domovini u naslijeđe ostaviti vlast nad Peloponezom.”²

Prema Diodoru, Mantinejcima je prvi u pomoć pristigao kontingent od 6000 Atenjana predvođenih Agesilajem i upravo su to bile snage koje su se prve sukobile s tebanskim i tesalskim konjaništvom nanijevši im poraz pred Mantinejom.³ Ubrzo potom pristigli su na bojište i Lakedemonjani i Mantinejci, koji su pohitali spasiti nebranjenu Spartu od Epaminondina pokušaja zauzimanja grada i saveznička vojska se nastavila okupljati sa svih strana.⁴ Prema Diodoru, snage Spartanaca i njihovih saveznika brojale su 20000 pješaka i oko 2000 konjanika, dok se na tebanskoj strani nalazilo 30000 pješaka i 3000 konjanika,⁵ brojke koje možemo smatrati vjerodostojnima.

Trenutak odlučnog sukoba izabrao je Epaminonda, postrojivši svoju vojsku za bitku u ravnici okruženoj brdima s triju strana. Ravnicom, presijecanom s nekoliko manjih potoka, prolazio je put prema Tegeji, pri čemu su tebanske snage zauzele južni dio ravnice s planiranim smjerom napada prema sjeveru gdje su bile postavljene snage Mantinejaca i njihovih saveznika. Prema Diodoru, Mantinejci, Arkađani i Lakedemonjani nalazili su se na desnom krilu, do njih su bili raspoređeni Eliđani i Ahejci, a slabiji od preostalih saveznika zauzeli su središte bojnog poretka. Lijevo krilo bojnog reda pripalo je Atenjanima. Tebanci su na suprotnoj strani zauzeli lijevo krilo nasuprot Mantinejcima i Lakedemonjanima. Podršku su im činili Argivci, dok su središnji dio poretka držali Eubejani, Lokrani, Sikionjani, Mesenjani, Malijci zajedno s Tesalcima i ostalim saveznicima. Obje su strane na bokove smjestile vlastito konjaništvo.⁶

¹ *Diod.*, XV, 84, 4.

² *Xen.*, VII, 5, 18.

³ *Diod.*, XV, 84, 4; *Xen.*, VII, 5, 15–17.

⁴ *Diod.*, XV, 84, 3.

⁵ *Diod.*, XV, 84, 4.

⁶ *Diod.*, XV, 85, 2.

Prema Ksenofontu, Epaminonda je potpuno zbunio protivničku stranu. Umjesto napada, Beočani i njihovi saveznici krenuli su usporedno s protivničkim bojnim redom prema planinama na zapadu nasuprot Tegeji ostavljajući dojam premještanja snaga i uvjeravajući ih da tog dana neće doći do bitke. Kad je međutim Epaminonda stigao do planinskih obronaka, gdje je vojska zastala kao da odlaže oružje, i kad je čete raspoređene u pobočnoj povorci doveo na čelo ojačavši udarnu snagu, dao je nalog da pograbe oružje i poveo ih u napad.⁷ Taj je manevar bio praćen pomicanjem konjaništva koje je dizalo veliku prašinu zaklanjajući tako neprijateljima pogled na ono što se dešavalo iza glavne linije.

Tebanski je napad bio potpuno iznenađenje za protivnike koji su već uglavnom rasedlali konje i većinom poskidali oklope i odložili oružje.⁸ Epaminonda je upotrijebio istu taktiku kao i kod Leuktre maksimalno ojačavši lijevo krilo nasuprot najjačim protivničkim snagama na desnome krilu, očekujući da prije toga njegovo konjaništvo, ojačano odredima lakog pješastva, peltasta i pračkara, porazi protivničke konjanike na lijevom i desnom boku. Tako se i dogodilo jer je na lijevom krilu tebansko i tesalsko konjaništvo u potpunosti razbilo mantinejsko konjaništvo, dok je pak na desnome krilu razbijeno i u bijeg natjerano atensko konjaništvo.⁹ Prema Ksenofontu, Epaminonda je vodio svoju vojsku u napad poput trireme vjerujući da će ako udari dovoljno snažno i probije igdje bojni poredak uništiti u potpunosti neprijateljsku vojnu silu.¹⁰ Kao i kod Leuktre, napao je s najjačim dijelom vojske, zadržavajući slabije desno krilo na začelju, i svladavši neprijatelja na mjestu gdje je udario u navalu, natjerao je protivnika u bijeg.¹¹ U kritičnim trenucima bitke, nakon poraza atenskog konjaništva, u borbu je ubačena konjička taktička pričuva Eliđana, koja je zakratko spriječila potpuni rasap na lijevome krilu suprotstavivši se beotskom konjaništvu.¹² Unatoč tome, slom mantinejske savezničke linije otpočeo je na desnome krilu gdje je razbijeno mantinejsko konjaništvo uzmaklo zajedno s vlastitom falangom.¹³ Potom su potisnuti i na uzmak prisiljeni i Spartanci.¹⁴ Od potpune propasti mantinejske je saveznike spasilo ranjavanje Epaminonde.¹⁵ Teško ranjen u presudnim trenucima bitke, preciznije govoreći u trenutku velike pobjede, Epaminonda je ubrzo umro. Njegova je smrt zaustavila progon pobijeđenog protivnika tako da nitko nije na-

⁷ *Xen.*, VII, 5, 21–22.

⁸ *Xen.*, VII, 5, 21–22.

⁹ *Xen.*, VII, 5, 24; *Diod.*, XV, 85, 3.

¹⁰ *Xen.*, VII, 5, 23.

¹¹ *Xen.*, VII, 5, 24.

¹² *Diod.*, XV, 85, 7.

¹³ *Diod.*, XV, 85, 8.

¹⁴ *Diod.*, XV, 86, 5.

¹⁵ *Diod.*, XV, 87, 1; *Xen.*, VII, 5, 25; *Nep.*, *Ep.*, 9, 1–4.

predovao dalje od crte bojišta. Izvori ne donose ikakvih brojčanih podataka o poginulima i ranjenima na obje strane.

Bitka kod Mantineje predstavljala je blistavu taktičku pobjedu Tebanaca, ali skupo plaćenu gubitkom njezina kreatora. Kako nije bilo progona i pokolja poražena protivnika, obje su strane proglasile pobjedu i postavile trofeje.¹⁶ Posljedice Bitke kod Mantineje možda najbolje oslikavaju Ksenofontove riječi: „I dok su obje vojske tvrdile da su pobijedile, nijedna se u pogledu zemlje, grada ili vlasti nije našla ništa bogatijom nego što je bila prije bitke. Štoviše, nakon ove borbe u Grčkoj je nastalo više nereda i zbrke negoli prije.”¹⁷

¹⁶ *Diod.*, XV, 87, 2.

¹⁷ *Xen.*, VII, 5, 27.

